

Kuje li se sreća?

Uvod

U mojemu je susjedstvu na Braču živio obrtnik koji ni u mirovini nije mirovao, a jačinu bih udaraca njegova mlata (tako su Hrvati nekoć nazivali čekić), koji su počinjali kad bi zora tek zarudjela, mjerio pomicanjem obrva nakon svakoga tupog odjeka udarca u predmet na nakovnju. Prisjetih se danas te priče iz davnine jer su na red za obradu došli predstavnici treće skupine prezimena po broju nositelja na hrvatskome ozemlju, skupine prezimena motiviranih nazivima zanimanja. Od njih su znatno brojnija prezimena nastala od osobnih imena (tu skupinu čine prezimena kao što su *Jurić, Petrović, Radić*) i prezimena nadimačkoga postanja (primjerice *Babić, Bitanga, Nosek*), a nešto su rjeđa prezimena etničkoga i etnonimskoga postanja (npr. *Cetinski, Crnogorac, Slunjski, Vlašić*). Prezimena su nastala od naziva zanimanja znatno češća u sjevernim hrvatskim krajevima, u kojima je obrt bio razvijeniji (npr. *Klobučar* ‘osoba koja izrađuje šešire’, *Šustar* ‘postolar’, *Špoljar* ‘bravar’). Najčešća su prezimena iz navedene skupine motivirana nazivom *kovač*, te ćemo se u idućim redcima prošetati ne samo Hrvatskom nego i Europom kako bismo im ušli u trag.

Kovači svi i svuda

Naziv je *kovač* zajednički svim južnoslavenskim jezicima te zapadnoslavenskomu slovačkom jeziku (u tome se jeziku zapisuje kao *kováč*) i ugrofinskomu mađarskom jeziku (zapisuje se *kovács*), koji je navedeni naziv primio iz slavenskih jezika. Među govornicima svih spomenutih jezika te u prilagođenoj inačici u rumunjskome jeziku (*Covaci*) poprilično je velik broj nositelja prezimena *Kovač* neovisno o njegovu zapisu (prezime je *Kováč* drugo po čestoći u Slovačkoj, *Kovács* treće u Mađarskoj, a *Kovač* sedmo u Sloveniji). U češkome je jeziku *kovač kovář* (usp. prezime *Kovář*), u poljskome *kowal* (usp. prezime *Kowalski*, drugo po čestoći u Poljskoj), kašupskome *kòwòł*, bjeloruskome *kaval* (usp. prezime *Kavalčuk* te *Kovalev*, treće prezime po čestoći u bjeloruskome glavnom gradu Minsku) te u ukrajinskome *koval* (prezime je *Kovalenko* treće, a *Kovalčuk* osmo prezime po čestoći u Ukrajini). *Kuznec* je ruska istovrijednica hrvatskomu nazivu *kovač*, a prezime je *Kuznjecov* treće po čestoći u Rusiji i 11. u Estoniji, u kojoj Rusi čine više od petine stanovništva. Letonci, pak, često nose prezime *Kalējs* (< *kalējs* ‘kovač’).

Prijeđimo sad na germanske jezike. Prezime je *Schmidt* drugo po čestoći u Njemačkoj, a *Schmid* 14. u Austriji (oba se prezimena povezuju s apelativom *Schmied* ‘kovač’), *Schmit* prvo u Luksemburgu, u Nizozemskoj su česta srodna prezimena *Smid* i *Smit* (usp.

nizozemski *smid* ‘kovač’; potonje je prezime deveto po čistoći u toj državi), u Belgiji je prezime *De Smet* deseto po čistoći (usp. flamanski *smet* ‘kovač’), a prezime je *Smith* najrasprostranjenije na engleskome govornom području (od Velike Britanije preko Sjedinjenih Američkih Država do Australije i Novoga Zelanda). U skandinavskim državama apelativ se *smed* nije znatnije odrazio u prezimenskome fondu. Drukčije je stanje u susjednim ugrofinskim državama. U Estoniji je, naime, prezime *Sepp* treće po čistoći.

U romanskome su svijetu također zabilježeni različiti apelativi kojima se označivalo kovača. Temeljni talijanski lik *febbro* nije se toliko često odrazio u prezimenima, ali je prezime *Ferrari* (poteklo od dvorječne sveze *fabbro ferrario*) treće po čistoći. Slično je u francuskome jeziku, u kojemu su u prezimenskome fondu odrazi standardnojezičnoga lika *forgeron* rijetki, a znatno su potvrđenija prezimena *Lefebvre* (14. po broju nositelja u Francuskoj), *Lefever* i sl. U njima se prepoznaju dijalektni odrazi latinskoga apelativa *faber*. Prezime *Ferreira* (< port. *ferreiro*) treće je po čistoći u Portugalu, a deveto u Brazilu. Španjolsko prezime *Herrera* (< španj. *herrero*) 21. je po čistoći u Kostarici i 40. u Argentini. Među Kataloncima je, pak, rašireno prezime *Ferrer*, a među Rumunjima se uz prezime slavenskoga postanja *Covaci* bilježi i prezime *Fieraru* (< rum. *fierar* ‘kovač’). U Irskoj je rasprostranjeno prezime *MacGabhann* ‘kovačev sin’, a u Grčkoj *Sideras* (< grč. *siderás* ‘kovač’). U Izraelu je prezime *Hadad*, poteklo od istozvučnoga apelativa kojim se označuje kovača, 16. po broju nositelja.

Gdje su nakovnji u Hrvatskoj?

U Hrvatskoj su prezime *Kovač* 2011. godine nosila 8542 stanovnika i bilo je 15. po čistoći. Najrasprostranjenije je u sjevernim hrvatskim krajevima: drugo je po čistoći u Virovitičko-podravskoj, četvrto u Koprivničko-križevačkoj i Osječko-baranjskoj županiji, peto u Bjelovarsko-bilogorskoj i deseto u Međimurskoj županiji. Izvedena su, pak, prezimena *Kovačević* i *Kovačić* (srodno je prezime *Kovačić* treće po čistoći u Sloveniji) još češća. Kovačevića je 15 160 u Hrvatskoj, te je njihovo prezime drugo po broju nositelja u Hrvatskoj (u Bosni i Hercegovini Kovačević je treće prezime po čistoći), a Kovačića je 10 546, te je to prezime sedmo po čistoći. U kajkavskim su krajevima razmjerno česta prezimena *Kovačec* (652 nositelja), *Kovaček* (608), *Kovačićek* (259) i *Kovačićek* (40), *Kovačina* (62) te *Kovačko* (53). Prezime pridjevskoga postanja *Kovačev* (422) najrasprostranjenije je u srednjoj Dalmaciji, Baranji i Podravini. Na muke po pravopisu naših matičara (uz već spomenuto prezime *Kovačićek*) upućuju prezimena *Kovač* (51), *Kovaček* i *Kovačević* (kad ne donosim broj nositelja određenoga prezimena, to znači da ima manje od deset nositelja). Na slovopisne poteškoće upućuju prezimena *Kovats* (11), *Covacci*, *Covacich* i *Kovacevich*.

Razmjerno su česti odrazi njemačke imenice *Schmied* zapisani na različite načine. Najviše je nositelja prezimena *Šmit* (633), zatim *Schmidt* (172) i *Šmidt* (63), a danas su rijetki nositelji prezimena *Schmid* (14), *Šmith* (10), kajkaviziranoga lika *Šmitek* te slovopisno

problematičnih prezimena *Scmitt* i *Schmidt*. Zabilježeni su i složeni likovi *Šmitlehner* (68) i *Scmidtlehner* ‘kovač na feudalnome posjedu’ te *Schmidtbauer* ‘seoski kovač’. U posljednje se vrijeme povećao i broj nositelja prezimena *Smith* (8) s engleskoga govornog područja.

Latinski lik *faber* i talijanski *fabbro* odrazili su se u prezimenima *Fabris* (445), *Fabrio* (41), *Fabriš* (22), *Fabro* (21), *Fabri* (10) i *Fabriš* (22). Prezimena su *Fabri*, *Fabrio*, *Fabris*, *Fabriš* i *Fabro* te prezime *Ferri* (srodno talijanskomu prezimenu *Ferrari*; 30) veoma česta u Istri i Dalmaciji, u kojima su često nastajala prevođenjem hrvatskoga prezimena *Kovač*. Srodna su prezimena *Faber* (79) i *Fabry* (katkad zapisano kao *Fabri*) nastala mađarskim posredništvom, a mogu se povezati i s osobnim imenom *Fabricij*. Češkoga su postanja prezimena *Kovar* (36), *Kovarek* i *Kovarik* (34), *Kovažik* (18) te *Kovarž*, *Kovař* i *Kovaržik* nastala zbog muka po zapisu češkoga apelativa *kovař* ‘kovač’. Zabilježeno je i hibridno ime češko-turskoga postanja *Kovarbašić* (24) ‘kovački glavar’. Ukrajinski se apelativ *kovač* odrazio u ukrajinskim i rusinskim prezimenima *Kovalenko*, *Kovalski*, *Kovalčik* i *Kovalčuk*, a i prezime je *Kovalek* vjerojatno ukrajinskoga postanja. Ruski se apelativ *kuznec* odrazio u prezimenima *Kuznec*, *Kuznicov* i *Kuznjecov*.

Temeljno je značenje apelativa *kovač* ‘osoba koja kovanjem obrađuje željezo’, no apelativ je katkad označivao i različite vrste kovinoprerađivača, pa čak i bravara i zlatara. U srednjovjekovlju je apelativ označivao i kipare koji su ukrašivali stećke. *Kovač* je ujedno i zoonimski naziv te označuje vrstu ribe poznatu i pod nazivom *šampjer* te više vrsta ptica. Prezimena se tvorena od apelativa *kovač* bilježe od XIV. stoljeća, a potkraj toga stoljeća razmjerno je često zapisano i osobno ime *Kovač*, poglavito u istočnoj Hercegovini. U nekim se hrvatskim krajevima prezime (*Kòvāč* – *Kòvāča*) naglasno razlikuje od opće imenice (*kòvāč* – *kovāča*).

Zaključak

Dok su prezimena *Horvat* (drugo po broju nositelja u Sloveniji) i *Horváth* (prvo po broju nositelja u Slovačkoj, a drugo u Mađarskoj) prežitak hrvatskih iseljavanja nakon osmanlijskih osvajanja, različiti su odrazi naziva zanimanja *kovač*, među ostalim, spomenom useljavanja na hrvatsko ozemlje iz susjednih slavenskih i romanskih država, ali i kasnijega doseljavanja iz udaljenijih dijelova Austro-Ugarske. Naziv se *kovina*, koji se dovodi u vezu s glagolom *kovati*, danas često problematizira jer se, tvrde stručnjaci, živa ne kuje. Pritom se zanemaruje činjenica da naziv *metal* potječe od grčkoga *métallon* ‘rudnik; kovina, ruda’, a da *ruda* i *kovina/metal* (da ne spominjemo *rudnik*) nisu isto. Zašto je uvijek strano bolje od domaćega, čak i kad činjenice tomu ne idu u prilog, pitanje je koje nadilazi svrhu ovoga članka kao i pitanja mogu li alkemičari bilo koju kovinu pretvoriti u zlato te može li se iskovati sreća.